

LÁNYI ANDRÁS

Miképpen lehetséges egyetértés, amikor nincs?

Egy oktatáspolitikai konferencia bevezető előadása

LÁTÓSZÖG

Az alábbi előadás a Közös nevező című konferencián hangzott el, amelyet a Karátson Gábor Kör¹ rendezett a Párbeszéd Házában, Budapesten, február 24-én.² Az oktatáspolitikai konszenzus alapjait tartalmazó javaslat az ott elhangzottak alapján készült.³ A résztvevők – s még inkább azok, akik a közreműködést elhárították – kérdésesnek tartották, van-e létjogosultsága egy olyan vállalkozásnak, amely közös elvi alapokat kínál az egymással, úgymond, kibékíthetetlen álláspontok képviselőinek. A kezdeményezők meggyőződését tükröző felszólalás mellett érvel, hogy nem valamiféle bal- és jobboldali pedagógiai értékrend között kell választani, hanem a döntéshozatal kétféle módja közt: az egyik az értelmes egyet-nem-értés és a jóhiszemű vitában születő megegyezés, a másik az engedelmesség a mindenkori hatalom kénye kedvének.

Elnök úr! Tisztelt Kollégák!

Kínozta-e már önöket a kétely, hogy esetleg még sincs igazuk? Aki nem ismeri ezt a gyöttrő érzést, ne árulja el, ugyanis ez minden tudományos teljesítmény kiindulópontja; így az illető nem volna képes tudományos teljesítményre. Önök tehát ismerik ezt az érzést. Azt is mondhatnánk: az intellektuális tisztesség alapja, hogy elismerjük, előfordul, hogy nem nekünk van igazunk. Ezért szükség esetén

hajlandóak vagyunk tanulni egymástól, azaz átvenni valamit vitapartnerünk álláspontjából. Vitatkozni csak azoknak érdemes, akik képesek és hajlandóak erre. Mert

elméleti vitába annak reményében bocsátkozunk, hogy az igazság létezik, hogy a résztvevők képesek a felismerésére, s hogy összeköti őket a közös cél,

az igazság kiderítése. Az igazság kiderítésére tett közös erőfeszítés során pedig az álláspontok óhatatlanul közeledni fognak egymáshoz. Lépésről lépésre egyetértésre

¹ A Karátson Gábor Kör a civilizáció globális válsága iránt érzékeny értelmiségiek alapították 2016-ban: „Az értelmiséget súlyos felelősség terheli: kicsinyes önzésünk, gyűlölködésünk, gyáva meghunyászkodásunk akadályozza az őszinte párbeszédet. Most olyan embereket szeretnénk megnyerni, akik hisznek abban, hogy a tennivalók felismerése csak lelkiismeretes és elfogulatlan vizsgálódás eredménye lehet, és úgy gondolják, hogy van mit tanulniuk egymástól.” A Kör tevékenységéről a <http://kgkor.blog.hu/> címen lehet bővebben tájékozódni.

² A konferencia meghívója a programmal és az előadók névsorával a következő címen olvasható: <http://www.parbeszedhaza.hu/program/kozos-nevezo>

³ A javaslatot a 14. oldalon közöljük: Közös nevező – Az oktatáspolitikai pártfüggetlen alapelvei címen. A konferencia tartalomfejlesztési szekciójáról külön beszámoló olvasható Napló rovatunkban. (A szerk.)

kell jutniuk legalább abban, hogy miről érdemes és miről nem érdemes vitatkozniuk a továbbiakban. Vagyis hogy milyen alapon folyhat a felek közt értelmes párbeszéd, olyan vita, amely további igazságok kiderítésére alkalmas. Nos, ezt nevezük közös nevezőnek, és ezt a közös nevezőt keressük ma a magyar közoktatás ügyében.

Szememre vethetik, hogy én az egyetértés elméleti lehetőségét bizonygatom, azonban a politikai viták természete egészen más. Valóban más. A politikai viták, ha egyáltalán vitának nevezhetjük őket, nem a tiszta ésszerűség jegyében zajlanak, hanem a harc logikája szerint. A küzdő felek számára itt az egyetértés még csak nem is kívánatos: hiszen ha egyetértésre jutnának, elveszítenék létjogosultságukat. A politikai vetélkedés célja tehát nem az igazság kiderítése, hanem az ellenfél pozícióinak megsemmisítése mindazokkal a törvényes eszközökkel, amelyek felett hatalmat szerezünk.

Ebből a felismerésből az következik, hogy a politikai viták hatókörét korlátozni kell. Ha létezik a meggyőződések és érdekek kibékíthetetlen ellentéte – márpedig létezik –, akkor ezek nyilvános, politikai vetélkedése szükségszerű ugyan, de meg kell védeni e küzdelem kíméletlen logikájától a társadalmi együttélés számos területét: alapvető jogainkat például, vagy az ország képességét az önvédelemre, vagy a magánélet háborítatlanságát, nehogy a harcosok a küzdelem hevében letiporják ezeket a kényes és nélkülözhetetlen jószágainkat.

E kényes jószágok közé tartozik az iskolarendszer is, amelyen a leginkább múlik a felnövekvő nemzedék tudása: gyermekeink képessége arra, hogy az életben majd helytálljanak. Működésének megkérdője-

lezhetetlen alapelveit már csak azért is rögzíteni kellene, mert maga a rendszer nem viseli el a hirtelen változásokat, csak kiszámítható keretek között tud eleget tenni feladatának. Az egymást követő kormányok az elmúlt évtizedekben – az újítás eltökélt szándékától vezetve – bizony, semmibe vették ezt a követelményt. Eljött az ideje, hogy véget vessünk ennek a tarthatatlan állapotnak.

Nem akarom kisebbiteni az elvégzendő feladat nehézségét. Nem érhetjük be egy olyan közös minimum megállapításával, amelyre valamennyi érintett minden to-

vábbi nélkül rábólinthat, mert ebben az esetben nem mondhatnánk többet üres általánosságoknál, és éppen azokat a kérdéseket kellene megkerülnünk, amelyekben a politikai akarat

négyévente drasztikus változásokat szokott kikényszeríteni.

Mondanom se kell talán, hogy a többség véleményére se hivatkozhatunk: az igazság nem a szavazatok számának összeadásán múlik. Továbbá tisztán formális, procedurális elvekre sem szorítkozhatunk, amelyek csupán a döntéshozatal módjára vonatkoznának. Már csak azért sem tehetjük ezt, mert ha valami, akkor a döntéshozatal par excellence politikai kérdés, ebben tehát a politikusok nem túrnék, hogy kioktassuk őket. Nem kényszeríthetjük rá egy legitim kormányra, hogy eljárásaiban a demokrácia vagy az igazságosság elveit kövesse, ha ez a kormányzók meggyőződésével ellenkezik. Ezzel szemben joggal követelhetjük tőlük – szakmai illetékességünkre hivatkozva – olyan tartalmi szempontok figyelembevételét, amelyek a tantervvel, az oktatás szerkezetével, az iskolahálózatral és más hasonlókkal kapcsolatosak.

Ettől kezdve a labda a mi térfelünkön pattog, és így könnyen lőhetünk vele öngólt. Mert ne feledjük, az oktatás tartalmával, az iskolarendszer irányításával, a pedagógusok helyzetével és feladatával kapcsolatos alapvető kérdésekben a pedagógustársadalomban sincs egyetértés, nem is beszélve a szélesebb értelemben vett szellemi közéletéről. Ezzel e gondolatmenet kritikus pontjához érkeztünk. Azt állítom ugyanis, hogy az oktatásügy nagy kérdésében a kezdeményezés azért került nyomban a rendszer-változás után a politikai pártok kezébe, mert a pedagógus szakma hangadó és a végletesen megszokott magyar értelmiség nem vette a fáradságot és nem vette a bátorságot ahhoz, hogy a különféle álláspontok képviselői a tisztázó vitákat lefolytassák egymás között, a szakmai és országos nyilvánosság fórumain. Egy idő után, valljuk be, már arra se voltak kaphatóak, hogy egymással szóba álljanak. Bízta abban, hogy ha az ő pártjaik, az általuk támogatott politikusok kerülnek hatalomra, akkor majd érdemi vita nélkül keresztülvihetik oktatáspolitikai elképzeléseiket, és nem kell leállniuk vitatkozni olyanokkal, akik nem elég intel-

ligensek ahhoz, hogy az ő igazságukat az első szóra belássák.

Ettől kezdve a szakmai viták is ténylegesen politikai vitákká váltak, és ennek megfelelően maradtak meddők vagy dőltek el a mindenkori hatalmi erőviszonyoknak megfelelően. Ezért keletkezett az a látszat, hogy az oktatással-neveléssel kapcsolatos tartalmi kérdésekben az álláspontok egymással kibékíthetetlenek, és nincs mód megegyezésre.

látszat, hogy az oktatással-neveléssel kapcsolatos tartalmi kérdésekben az álláspontok egymással kibékíthetetlenek

Meggyőződésem, hogy ez nem így van. De igazamat nem tudnám bebizonyítani. Az egyetértés léte vagy hiánya ugyanis nem elméleti kérdés. Nem olyasmi, aminek az esete fennáll vagy nem áll fenn. Az egyetértés gyakorlati kérdés: időről-időre létrejön, megbomlik vagy megghiúsul. Gyakorlati kérdésnek azt nevezzük, ami egyelőttünk álló cselekedettel kapcsolatos, és az elhatározás mikéntjére vonatkozik. A gyakorlati kérdést tehát így tesszük fel: mit kell akarnom? Ez egy erkölcsi kérdés. Azt állítom, hogy *a megegyezés lehetősége vagy lehetetlensége az önök akaratán múlik*. Hölgyeim és uraim: ma ki fog derülni, hogy mit akarnak.

Mezőtúr, egykori iskolaváros

Örökös voltam, amikor megszüntették a tanyasi iskolák felső tagozatát. Az ottani gyerekek ebben a kollégiumban laktak hétköznapokon. Aztán kisegítő iskola lett, most református óvoda.